

Hoe kan een dekoloniaal
cultureel en artistiek
beleid worden gevoerd
dat rekening houdt met
de situatie van de zwarte
Afrikaanse minderheden
in Brussel?

Hoe kan een dekoloniaal
cultureel en artistiek beleid
worden gevoerd dat rekening
houdt met de situatie van
de zwarte Afrikaanse
minderheden in Brussel?

- > Brussel beleeft de opkomst van een bloeiende zwart-Afrikaanse culturele wereld, die artistieke, culturele en politieke spelers samenbrengt en de toekomst van de stad hertekent.
- > Door hun zwakke verankering in het institutionele landschap vertoeven de culturele spelers van Afrikaanse afkomst in de marge van alle erkenningsprocedures.
- > Voorgenoemd bloeiend milieu integreert de strijd tegen racisme in zijn culturele en artistieke expressie, in het kader van een analyse van de hedendaagse vormen van anti-zwart racisme.

- > Ondersteuning van deze uitdrukkingsvormen kan helpen om meer egalitaire relaties op te bouwen tussen meerderheid en “minderheden” en/of om de diversiteit aan “rolmodellen” te stimuleren in een multiculturele stad.
- > Ondersteuning van deze vitale zwarte culturele wereld kan van Brussel een speerpunt maken in het herdefiniëren van de positie van de spelers uit de voormalige kolonies, een beweging die wereldwijd, zowel in het Zuiden als in het Noorden, aan de gang is.

Dit onderzoek streeft naar een betere erkenning van de Afrikaanse bevolkingsgroepen en Afro-descendenten, en de belangrijke rol die zij spelen op het gebied van kunst en cultuur. Er wordt onderzocht welke moeilijkheden deze actoren (kunstenaars, artistieke en culturele tussenpersonen) ondervinden in hun artistieke creatie, culturele productie en kritische reflectie over de hedendaagse kwesties in de Belgische samenleving. Het onderzoek brengt ondersteuning bij het invoeren van gepaste beleidslijnen d.w.z. beleidslijnen die rekening houden met de minderheidspositie van deze actoren in de kunst- en cultuursector. Dit vereist bijzondere aandacht voor de manier waarop kunst- en cultuurvraagstukken worden benaderd in de context van een stad als Brussel, een multicultureel centrum in het hart van een postkoloniaal Europa. In het algemeen situeert de steun voor een zwarte culturele wereld in Brussel zich binnen de bredere steun die ook verleend moet worden aan de zelfbeschikking (zich doen gelden) van minderheidsgroepen uit Sub-Saharaans Afrika. De institutionele zichtbaarheid van deze groepen is vooralsnog niet representatief voor haar werkelijke dynamiek in de stad, noch voor haar statistisch gewicht. De versterking van een dergelijke culturele wereld bevordert ook effectief het multiculturele karakter van Brussel en een beleid gericht op de emancipatie van minderheden.

Dit onderzoek wil de relatieve armoede aantonen op het vlak van *Cultural Studies* in continentaal Europa en meer nog, in België. Het wil het gebrek aan diepgaande kennis verhelpen omtrent het verband tussen migratieprocessen en culturele productie enerzijds, en de sociale relaties tussen minderheden en de meerderheid op het vlak van cultuur anderzijds.

Statistisch onderzoek wijst op een significante aanwezigheid van de Afrikaanse bevolkingsgroepen en van de tweede of derde generatie Afro-belgen in het BHG (7%). Deze populatie wordt gekenmerkt door een zwakke aanwezigheid op de arbeidsmarkt (5%) en in het bijzonder in de culturele en artistieke sector (2,8%). De ondervertegenwoordiging op de arbeidsmarkt gaat gepaard met een grote onzekerheid (vooral lage lonen, deeltijdse jobs, enzovoort) die nog groter is voor vrouwen.

De lage vertegenwoordiging in de artistieke en culturele arbeidsmarkt is te verklaren door verschillende factoren (sector beantwoordt niet aan de ingeburgerde gezinsverwachtingen, onzekere sector voor een kwetsbare bevolking ...). Toch is een aanzienlijk deel van de Afrikaanse en Afro-Belgische populatie in die sector actief. Daarom werd parallel met de kwantitatieve analyse ook een kwalitatief onderzoek uitgevoerd (45 diepte-interviews met kunstenaars

van Afrikaanse origine en culturele actoren en organisaties), om de middelen en de obstakels in de verschillende trajecten van de kunstenaars in kaart te brengen. Het onderzoek toont aan dat deze bevolkingsgroep geconfronteerd wordt met een raciale en gendergerelateerde opdeling binnen de kunstwereld die hun erkenning, zowel op financieel als symbolisch vlak, in de weg staat. Dit brengt tal van obstakels met zich mee (glazen plafond, beperking tot secundaire rollen, discriminatie en stereotiepe verwachtingen ten aanzien van "zwarte en/of Afrikaanse kunstenaars", institutionele subordinatie, eurocentrische artistieke referentiekaders, ...) en heeft niet alleen voor de individuele carrières negatieve gevolgen, maar ook voor de hele kunstsector, die worstelt met het tot stand brengen van een structurele diversiteit.

Ondanks deze obstakels blijkt uit participatieve observatie dat de culturele activiteit van mensen van Afrikaanse origine in de afgelopen tien jaar is toegenomen. Vrouwen hebben een groot aandeel in deze bloei. Participatieve observatie bracht een bloeiende zwart-Afrikaanse culturele wereld aan het licht, waar artistieke activiteiten aangewend worden om politieke eisen naar voren te brengen en de postkoloniale structuren te analyseren en in vraag te stellen.

En ook omgekeerd steunt de artistieke activiteit vaak op politieke activiteiten. Daarnaast is een centrale rol weggelegd voor transnationale netwerken, deels geworteld in het Afrikaanse continent, maar ook in landen die de ontwikkeling van een multicultureel (Angelsaksisch) beleid bevorderen, en voor informele lokale ondersteuning.

De artistieke bloei gaat gepaard met de opkomst van een nieuw publiek in de culturele instellingen. Directe of participerende observatie en documentaire analyse toont het bestaan van spanningen aan tussen de zwarte cultureel-politieke wereld en het institutionele ecosysteem (organisaties voor ontwikkelings samenwerking en culturele instellingen). Een beter inzicht in deze spanningen en in de mechanismen van de raciale en gendergerelateerde opdeling van de kunstwereld moet het mogelijk maken een ethisch en effectief diversiteitsbeleid te ontwikkelen.

In Brussel laten mensen van Afrikaanse afkomst zich meer en meer gelden op politiek en cultureel vlak. Dit komt voort uit een stedelijke ontwikkeling gebaseerd op een sterke migratie-achtergrond en de vorming van groepen die evolueren naarmate zij de impact van de koloniale geschiedenis op het functioneren van de instellingen in vraag stellen. Deze emancipatiestrijd is een aanzet tot het ontwikkelen van meer egalitaire relaties tussen de meerderheid en de postkoloniale “minderheden”. Dat is een grote uitdaging voor een wereldstad als Brussel, hoofdstad van een (post) koloniaal Europa.

Om Afrikaanse bevolkingsgroepen en Afro-descendenten te ondersteunen, komen uit dit onderzoek drie aanbevelingen naar voren. Ze omvatten drie luiken.

1.

Ondersteuning van artistieke carrières via tewerkstellingsinstrumenten

Uit de statistische analyse en de diepte-interviews blijkt dat Afrikaanse kunstenaars en artiesten van Afrikaanse origine zeer weinig vertegenwoordigd zijn in het institutionele tewerkstellingskader dat bedoeld is om artistieke activiteiten te promoten (kunstenaarsvisum, kunstenaarsstatuut RVA, subsidiëring enzovoort). Afrikaanse kunstenaars en kunstenaars van Afrikaanse origine nemen meestal hun toevlucht tot een activiteit als zelfstandige, kleine vergoedingsregelingen (KVR), lokale en regionale markten en het combineren van artistieke en niet-artistieke activiteiten. Dit geeft artistieke carrières weinig financiële zekerheid en stabiliteit. Daarom stellen we het volgende voor:

> De invoering van doeltreffende informatie-instrumenten over de artistieke tewerkstellingsstatuten en toegangsvoorwaarden (artiestenvisum, KVR-kaart, kunstenaarskaart RVA enz.) en een herdefiniëring van de toegangsvoorwaarden voor het RVA-kunstenaarsstatuut, rekening houdend met bepaalde omstandigheden die specifiek zijn voor deze groepen en die ze soms delen met andere minderheids- of opkomende groepen. Het doel is de toegang tot het kunstenaarsstatuut te vergemakkelijken door rekening te houden met de veelzijdigheid van de artistieke activiteiten (tussen de disciplines, maar ook op de grens tussen kunst en ambacht of tussen sociaal-culturele en artistieke activiteit); door rekening te houden met een minder gevestigd artistiek aanbod (kleinere bedragen en minder terugkerend aanbod) voor mensen van Afrikaanse origine; door het begrip “artistieke scène” en “eigenheid” opnieuw te definiëren.

Het onderzoek stelt vast dat veel mensen halverwege hun carrière de overstap maken naar de kunstsector. Deze carrièreswitches compenseren de beperkingen op de arbeidsmarkt die veroorzaakt worden door discriminatie van zwarte bevolkingsgroepen (glazen plafond, het niet in aanmerking nemen van de

leefwereld van mensen van Afrikaanse origine in een beroepsomgeving enz.) Zo is het ondersteunen van deze carrièreswitch een openbaar beleidsinstrument. Daarom stellen we het volgende voor:

- > Het versterken, door de actoren van de beroepsopleiding (Actiris, Bruxelles Formation en hun artistieke polen), van de instrumenten voor het ondersteunen van de overstap naar een artistieke activiteit, zoals:
  - ondersteuning van sabbatjaren en opleidingen voor artistieke of culturele activiteiten.
  - ondersteuning van de ontwikkeling van een artistieke activiteit, met name door netwerking van het type “incubator”.
  - erkenning van artistieke vaardigheden verworven in landen van herkomst en andere landen, som van de verzamelde artistieke expressie.
  - in het kader van het opzetten van professionele projecten, erkenning van diploma's en niet-artistieke vaardigheden als springplank naar een artistieke carrière.
  - boekhoudkundige begeleiding bij het opzetten en opvolgen van kleine

zelfstandige structuren op het gebied van kunst en cultuur

2.

Bevordering van netwerken en productieve dynamieken binnen de kunstwereld

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is er een gebrek aan steunmaatregelen voor de artistieke productie en, meer in het algemeen, voor de ontplooiing en bevordering van opkomende en/of alternatieve artistieke scènes van minderheidsgroepen, in het bijzonder mensen van Afrikaanse origine. Daardoor verkeren deze nochtans dynamische kunstsectoren in ademnood en moeten actoren alle nodige rollen op zich nemen. Om de ontwikkeling van deze artistieke werelden te bevorderen en te voorkomen dat ze in ademnood komen, is het cruciaal om de betrokken actoren te ondersteunen. Daarom stellen we het volgende voor:

- > Ondersteuning van kritische productiemiddelen (kunstkritiek en publieksvoorlichting): websites, tijdschriften, gespecialiseerde televisie- en radio-uitzendingen, met bijzondere aandacht voor

de integratie van deze producties in de belangrijkste media.

- > De implementatie van gestructureerde platforms ter ondersteuning van creatieve expressie. Deze maatregelen, die al bestaan aan Nederlandstalige kant, verdienen de steun van de Federatie Wallonië-Brussel. In dit opzicht steunt deze aanbeveling het voorstel dat in het kader van de lopende besprekingen reeds is gedaan over de oprichting van een Huis van Afrikaanse culturen in Brussel. Daarin zou een dergelijk platform moeten worden opgenomen.

Veel carrières van zwarte kunstenaars botsen tegen glazen plafonds. Daarom stellen we het volgende voor:

- > Invoering van diversiteitsmonitoring binnen de culturele instellingen zelf (wie bekleedt welke functies?), inclusief een meer dan noodzakelijke genderbenadering gezien de specifieke discriminatie van zwarte vrouwen op hoge besluitvormingsniveaus. Dit om het beleid rond de toegankelijkheid van besluitvormingsfuncties te bevorderen. Daarnaast wil dit voorstel de analyse van de specifieke discriminatieprocessen van de artistieke en creatieve wereld integreren in de bestaande analyses (Koning Boudewijnstichting, Smart, Unia).

Het evaluatierapport “Verder durven te gaan” (Actiris en RAB/BKO, 2016) omtrent het Brusselse diversiteitsbeleid in de culturele instellingen toonde al aan dat dit nodig is.

3.

Versterking van de nodige steunmaatregelen, door een passend cultureel beleid, zodat Afrikanen en mensen van Afrikaanse origine echt kunnen meespelen als actoren.

De Afrikaanse en Afro-descendente bevolkingsgroepen en kunstenaars worden vaak gebruikt als “intermediaire doelgroepen” binnen instellingen en ngo's voor culturele samenwerking (Africalia, de ngo Coopération Éducation Culture, het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika). Deze laatste steunen op de kennis en expertise van de diaspora in het “Noorden” om de bewustmaking rond mondiaal burgerschap en internationale solidariteit te vergroten. De term “intermediair” is belangrijk: de omstandigheden en de positie van de diaspora in de Belgische samenleving komen niet echt aan bod in de politiek, maar instellingen gebruiken ze wel om hun doelstellingen op het vlak van bewustmaking te bereiken.

Deze “intermediaire doelgroepen” profiteren in dit geval niet van een structurele versterking van hun positie, noch individueel, noch als collectief. De onbezoldigde of slecht betaalde partnerschappen in functie van de middelen die ze genereren en hun competenties, versterken het ondergeschikte belang van de Afrikaanse zwarte culturele wereld voor de instellingen en brengen de positie van zwarten in Brussel in het gedrang.

Bovendien worden de interne ongelijkheden op het noordelijk halfrond, erfgenamen van de koloniale machtsstructuren, niet of nauwelijks aangekaart binnen een ontwikkelingsbeleid dat sterk vasthoudt aan de traditionele noord-zuidopdeling. Dit vertaalt zich op het vlak van ontwikkelingsbeleid in onvoldoende inspanningen om de positie van het Zuiden te versterken, ook die van het “Mondiale Zuiden” – dat niet alleen een geografisch concept is, maar ook de gemeenschappen omvat die voortkomen uit de postkoloniale migratie naar het Noorden.

Zoals het verslag heeft aangetoond, draaien veel conflicten tussen actoren van de zwarte Afrikaanse culturele wereld en instellingen – niet alleen ngo's, maar ook culturele instellingen die banden hebben met culturele samenwerking – rond de voortzetting van deze ondergeschikte positie. Daarom stellen we voor:

> De noodzaak in acht te nemen om deze “intermediaire doelgroepen” te versterken. En dit op twee vlakken.

- Wat het beleid inzake culturele samenwerking betreft, kan de “intermediaire doelgroep” worden versterkt via financiële ondersteuning voor de oprichting van structuren die door mensen van Afrikaanse origine worden gedragen.

- Een andere maatregel op het vlak van het beleid inzake culturele samenwerking, is het bevorderen van de contacten tussen de diaspora en de actoren uit het Zuiden in het kader van projecten die in partnerschap worden opgezet.

> De “intermediaire doelgroepen” statutair te beschouwen als coproductanten van kennis en onderzoek in deze instellingen, ook bij de federale actoren op het vlak van culturele samenwerking. En dit op twee vlakken:

- Door het integreren van de bevolkingsgroepen van Afrikaanse origine in de beslissings- en overlegorganen op het vlak van ontwikkelingssamenwerking en cultuurbeleid (zowel binnen de administraties als binnen de organisaties op het gebied van cultuur en samenwerking).

- Door naar het model van Quebec begrotingslijnen vrij te maken voor continu onderzoek en actie met betrekking tot de samenwerkings- en onderhandelingsrelaties tussen groepen van Afrikaanse origine en institutionele partners. Daarom wordt voorgesteld om een activiteit die zou kunnen worden omschreven als “Onderzoek en Ontwikkeling” binnen het Huis van Afrikaanse Culturen te integreren, om de relaties binnen een ecosysteem van instellingen op te nemen en om het beleid van dit Huis op het vlak van programma, acties en partnerschappen te ondersteunen.

De Keere K. & Swyngedouw E.,
Wie is er welkom in de creatieve stad?,
Sociologos 39, 2018, pp. 203-209.

Clette-Gakuba V., *Déploiement d'un territoire artistique noir africain à Bruxelles : négociations d'une visibilité urbaine*. Thèse de doctorat réalisée sous la direction de Nouria Ouali (Prof.) et finalisée en novembre 2019 (ULB-METICES).

Clette-Gakuba V., *Attempt of Political Subjectivation in a White Institution, the case of the Royal Museum for Central Africa in Belgium* in GRZINIC M., UITZ S., (dir.), *Rethinking the Past for a New future of Conviviality*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, UK, (à paraître en 2019).

Clette-Gakuba V., *Le problème de XXème siècle est la ligne de couleur*, Agenda Interculturel du CBAI, N°341, juillet 2018.

Clette-Gakuba V., *Pour une ethnographie des esthétiques décoloniales à Bruxelles. Tension et enrôlement des artistes noir.es au service de la diversité culturelle* in RINSCHBERGH F., SWYNGEDOUW E., VLEGELS J., (dir.), *Cultural and Creative Industries in Brussels. Creativity in an Divided City*, Urban Notebooks, VUB-press, 2018

Clette-Gakuba V., *Défis d'une diaspora noire en Belgique au regard d'un monde de l'art postcolonial* paru sur le site BAMKO asbl, Comité féminin et afrodescendant pour l'interculturalité et contre le racisme, 2017

Clette-Gakuba V., *Mise en œuvres de la question postcoloniale en Belgique : les artistes Joëlle Sambi, Pitcho Womba Konga, Mufuki Mukuna et Lisette Lombé* in ABRASSART G., DEMART S., (dir) *Créer en postcolonie. 2010-2015, Voix et dissidences belge-congolaises*, édité par BOZAR et Africalia, Bruxelles, 2016

Clette-Gakuba V., *Review of W.J. Nicholls and J. Uitermarck, Cities and Social Movements: Immigrant Rights Activism in the United States, France and the Netherlands 1970 - 2015*, in KifKif.be (en ligne).

Auteur en project

Het project “Déploiement d’un territoire artistique subsaharien à Bruxelles: les négociations d’une visibilité urbaine” (TASBRU) is een onderzoek van Véronique Clette-Gakuba.

Ze werkt aan een doctoraatsstudie in de sociologie aan de Université Libre de Bruxelles (METICES, onder leiding van Nouria Ouali). Haar onderzoeksdomein omvat de relatie tussen kunst, (post) kolonialisme en migratie. Daarnaast fungeert ze als deskundige bij tal van culturele actoren op dit gebied.

Contact

Véronique Clette-Gakuba
vclette@ulb.ac.be